

81/1959

011001998,43

COBISS 0

I UMETNOST*

43

polja

novi sad - 31 decembar 1959

Инв. № 1998

godina V - cena 20 dinara

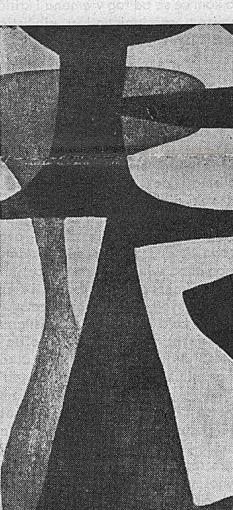
Perspektive savremene književnosti (III)

Ko razmišlja o nihilizmu u književnoj svesti našeg vremena mora pre svega biti svestan činjenice da mu se u problematiki nihilističke književnosti otvara jedan od glavnih, zaista modernih, u pravom značenju reči autentičnih fenomena savremenog sveta.

Tek s mišljem o književnosti nihilizma ovo razmišljanje se približuje svojim pravim, konkretno savremenoj i aktualnoj tematice. Teze o svetskoj integraciji književnosti, o raspadu metafizičke i krajnji romantičarske tradicije bili su za nju samo pretpostavka i polazna tačka, same pozadina i okvir koji se na prvi pogled mogao učiniti kao nepotrebani i suvišan. Ali ka razmislim o situaciji u kojoj se danas nalazi kiticička, odnosno

joj se danas nalazi kritička, odnosno teoretska misao o književnosti odmah mora priznati da je ovakva pretprijava gotovo neophodna. Tradicionalna stvaranja i kriteriji pomoći kojih veliki deo naših kriticara i istoričara (formalista, vulgarnim sociologom, impresionista, pozitivista, eklektikom) još uvek ocenjuje književna zbiranja, postale su veoma nezirazita i inkoharentna, tako da moramo, kada pristupamo interpretaciji ove ili one konkretnе književne pojave, najpre odrediti osnovne pojmove, kategorije, značenja koji bi u njenu problematiku uneli filozofski i istorijski jasno smisao. Bez ovakve polazne tačke raspravljanje o književnim delima moglo bi skrenuti u pravcu neorientisanosti i sterilitet provincijske literarnosti. I upravo bažbog takve niznosti razumljivo je zašto se ovo razmišljanje najpre zaustavilo kod problema svetske integracije i raspada metafizike. Mada se nije moglo upuštati u komplikovanu dijalektiku procesa koju u sebi kriju oba zbiranja, bar ih je opisalo do te mere da su se otkrili, kao deo te opšte osnove koja svojom unutrašnjom dinamikom pokreće i menjaju celokupnu područje savremene ljudske stvarnosti a time i njen književni izraz. Na taj način su pojmovi svetske integracije i metafizičkog raspada bili uvećeni u raspravljanju o perspektivama savremene književnosti i tako objedinjena sadržine i nazova, kategorije kojima će se biti potrebno uvek iznova vratiti kako bi ostao vidljiv pravi celokupni smisao književnog zbiranja načeg vremena. Pojmu „metafizika“ bilo je, u vezi s tim, naravno potrebno dati značenje koje je nekonvencionalno i u pravom smislu reči moderno. Samo kada takav može se uključiti u interpretaciju koja u sebi objedinjuje sadržinski i formalni, ontološki i držveno-istorijski, filozofski i estetski aspekt na književnost. Samo u tom okviru moći matematičku i problem njenog raspada da postanu polazna tačka za određivanje duhovnih perspektiva iz kojih izrasta književnost savremenog sveta i koje su osnova dialektičke raznovrsnosti njenih pojava.

Ali sa druge strane ipak je očigledno da romantika i kritički realizam u celokupnom kompleksu savremene književnosti pretstavlja još samo njeni prošlost, njenu natrag okrenuto lice. Istina je, narav-

marija jarema

Prva od tih perspektiva, romantička, bila je spomenuta samo uzgred i bez prezentacije da se objasni celokupna duhovna i istorijska problematika njene književnosti. To naročno ne znači da je romantičarsko duhovno predanje nevažno i zato nedostojno pažnje. Ako važnost nekoj fenomenu merimo njegovom spoljnjom rasprostranjenošću, onda je romantička u savremenoj svjetskoj, evropskoj ili - konkretnije - jugoslovenskoj književnosti još uvek moćna i kreativna, još uvek intenzivno prisutna snaga njenog života. Uvek kada pokušamo pobliže da odredimo duhovnu i estetsku strukturu savremene književne produkcije, najidemo, skoro na svakom koraku na romantičku, kao na svudaprilištan, katkad skriven u drugi put opet ne-posredno očigledan izvor umjetničke

KNJIŽEVNOST I NIHILIZAM

inspiracije. Takva raprostranjenost njenog duha postaje razumljiva kad se se isto činjenice da je sva novija svetska književnost za poslednji godina izasla iz sadržinskih i formalnih modela romantičkih i da se po zakonu inercije i cikličkog pada uvek izaziva u nju vratila. Nešto slično važi i za filozofiju kritičkog ili objektivnog realizma, tj. realizma kako ga je u njegovoj poslednjoj, postromantičarskoj varijanti formirala era evropskog pozitivizma. I ova se u književnoj situaciji našeg vremena još uvek pojavljuje kao moguća, uvek ozivljajuća perspektiva književnog duha u stvaralaštvu.

Ali su druge strane ipak je očigledno da romantička i kritička realizam u celokupnom kompleksu sa vremenem književnosti pretstavljaju još samo njenu prošlost, njenu natrag okretnu lice. Istina je, naravno, da i dalje postoji i razvija se, ali u literarnim koncepcijama, perspektivi na nihilizmu.

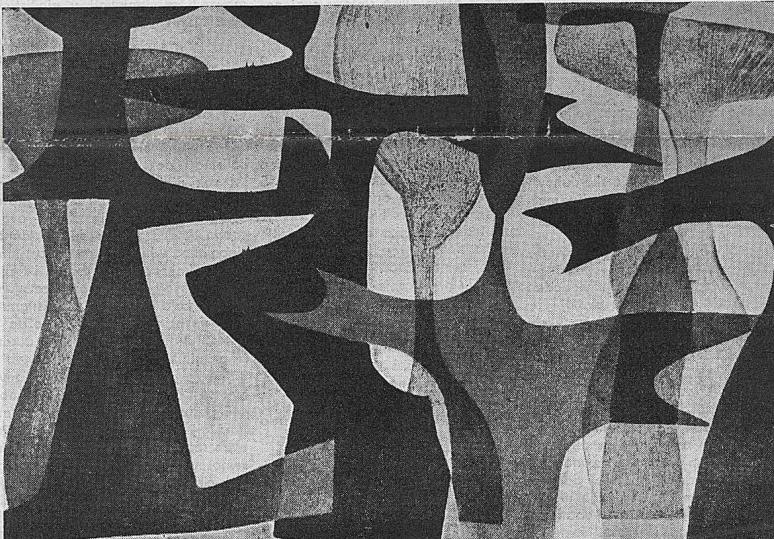
Izraz „nihilizam“ nije upotrebљen s banalnim ili pejorativnim prizvukom. U ovim razmisljajima na jednom mestu već je uzgred bilo ponuđeno da je termin potreban razumeti ne u svakidašnjem: nego u filozofskom smislu, da je već Ničko u posle njega Hajdeger upotrebljavao taj, kao oznaku za duhovno stanje čoveka koji stvarnost sveta i samoga sebe doživljava u svetlosti raspada metafizike. Sada je došlo vreme kada je ovu više ili manje formalnu oznaku moguće dopuniti opisnim stvarnjim obeležjem nihilizma, obično ležem je koju obuhvata sve mnogostranosti fenomena i njegovog značenja za razvoj savremene svetske književnosti. Istina o nihilističkoj književnom stvaralaštvu potrebna je formulisati bez obzira na konveniciju.

hično posvećene jedinicu, i završava se negativnom spoznajom da u svetu nema smislaonosti apriorne antropomorfnosti i da je čovek uzalud trazi. Iz punoće koju je tražio, pada nihilistički duh u praznini nistavili koju je morao naći. Ovakva međafizička deziluzija je esenciju nihilizma, duhovni i estetski temelj nihilističke književnosti. Prepoznaćemo je na dnu svih njenih najprezentativnijih tvorenina ali u svoj očiglednosti otkriva nam je tek podređenje s paralelno značajnim delima metafizičkog književnog sveta, iz razdoblja njegova stabilnosti. Humerov Hektor ili Eshilov Orest, Vergilijev Enej ili srednjovjekovni Rolan, Dante u Božanstvenoj katedrali, ili Kornojov Sid – svi ovi i ostali bezbrojni književni pretstavnici metafizičkog duha žive potokrilijem hiperharcinog sistema istina

nihilizmu, koga proces pred nepoznatom sudskom instancom zadešao upravo tako neobjektivano kao nekada današnjeg kralja Tebe, uzdal očekivanju da mu se otkrije istina u imu koju će biti sudjen i smaknut. U finalu Procesa se ne objavljuje sačetni o smislu nego čutnja nitiavala. Osnovna zakonitost nihilizma ukazuje da čak smrt nihilističkog junaka mora ostati bez smisla i funkcije. U književnosti metafizike smrću se otvaraju vrata u svet višeg, pravog poreta. Život vanje Antigone ili smrt Romeo i Julije u trenutku svog izvršenja promenjuje se u otkriće metafizičkog koga smrću junak svojom smrću posreduje da se razbijenost sveta vrati u višu, stvoru u njenu celinu apriornog poreta. U nihilizmu čovekovu smrt ne može biti žrtva. Smrt u Sartrovom Zidu ili ubitstvo učenice u Jonesovoj Lekciji ostaje bez odjeka, ništa se iz njih ne otkriva, umesto odgovora o smislu nad unistjenjem se razdruži samostalno čutanje apsurdna, čutanje koje je ujedno objava da svet ostaje neobrazložen i neostvaren.

Nihilizam je u svojoj pravoj suštini negacija svake ne samo ove ili one metafizičke. Upravo zato je književnost koja iz njega nastaje, ne samo negacija svake, ne samo ove ili one delima stabilnih metafizičkih zadržaljiba, nego istovremeno i definitivni prekid kako sa romantičarskim duhom tako i s filozofijom kritičkog realizma. S romantičkom se svet metafizike pocepođa na svoju unutrašnjost, kao poslednji znak, kao poslednji osnač metatičke smisaonosti obrazloženosti još uvek ostala idealnost romantičarske subjektivnosti. Verter umire da na njegova smrt ne utiče na opšti porekad sveta; stvarnost ostaje upravo tako negativna kolika je bila. Ipak se posle njegove smrti u svetski ljudi češće usponoma na dobro dušu koja je svojim posvajačnjem potvrdila i opravdala punočinu ljudske egzistencije; usponoma kojom je kao svetlost trag zverde na mračnom nebnu. Takođe je bila istina romantičke. Nihilizam koji negira svaku metafizičku obrazloženje mora da negira i vrednost romantičarske subjektivnosti, njenu metafizičku punoču i funkciju. Kamijev Mers, takođe Verter XX veka, negira stvarnosć mnogo intenzivnije nego što su je negirali pesnici romantičarskog duha, ali umesti dobre duše u njemu je još samo praznina ništavlja koja svojom prozračnošću obasjava nezatimljivu stvarnost; ne kaš punočinu dobra nego kao somospoznavu zlata. Kad je Leopardi tugovao nad niskim vilom svile njegova tuga bila je još uvek ispovest idealnog unutrašnjeg života. Dame Zajc – ako kao paralela primjer navedem pjesmu žejanog slovenačkog i jugoslovenačkog pesnika – govori o uništenju rečima koje više nisu ispovest dobre subjektivnosti, nego spoznaju je u negaciji definitivno upravo zato što se više ne može osloniti na idealnost dobre duše jer uvidjena nije ništavnost i praznu beznačajnost, pak spoznaje njenu nemotu prema licem smrti i uništenju. (U Zajcovej pjesmi je ostvarena pre svega poslednja, iz nihilističkog aspekta manje interesantna, ali ujedno i najbolja)

Negiranje romantičke se u nihilističkoj književnosti logično i prirodno dopunjuje negacijom duhovne perspektive, kritičkog realizma, kakvoga je još svojio pozitivistički XIX vek. Ovaj je pokušaj da ukine romantičku na taj način što je njen subjektivnost kritički ograničiti. I podređujući je metafizički pozitivističkog panteizma, tj. hladnog i uravnoteženog objektivnosti duha come se kovec društva i priroda pokazuju kao izvršeno bezuljno stabilno i očigledno mehanizam, uzroka posledica dejstava. Ovakav aspekt na svet i čoveka de izvesne mere je već u Bol
(Nastavak na drugoj strani)

m a r i a - j a r e m a

ekspressie 195

no, da njihove duhovne perspektive
ostaju još uvek značajni sastavni
deo književnih procesa našeg vre-
mena — da u mnogim primjerima
prestavljaju onaj sporedni kanal u
koji književnost stvaralaštvo uzmice i
vraca se kad ne može da promadije
put napred, u višu i novu sintezu.

no, da njihove duhovne perspektive ostaju još uvek značajni sastavni deo književnega procesa našeg vremena – da u mnogim primerima preostavljaju onaj sporedni kanal u koji književno stvaralaštvo umziće i vraca se kad ne može da pronađe put napred, u višu i novu sintezu. No i pored svega toga prava sadašnjost savremene književnosti, njenja stvarna autentičnost i adekvatno prisustvo u modernom vremenu ipak je na drugoj strani – u perspektivama koje duhovno i umetnički vkladaju romantičku kari i kritički realizam, ne grijaju ih i preerašćuju. Mislim na duhovne perspektive koje su prvi cen-

novne perspektive koje su pitali čen-
tar zbiljana u savremenoj književno-
sti, stvarne supstanca i sadržaju
njene razvoja, tako da čak ne pri-
merimo moramo, kad tumačimo po-
javu romantike u književnoj situaciji
našeg vremena, posmatrati njenu
problematiku u svetlosti pomenutih,
u pravom smislu reči modernih per-
spektiva od kojih danas književnost
živi. A u vezi s tim svakako je po-
trebno apostrofti pojmu nihilisti-
čkog duha jer je prva mreža nju-
ima, moderna i univerzalna u svojim

cionalne pretstave što ih je stvorili romantičarsko – pozitivistička istraživačka radja da bi pomoci njih klasificirati i razvoj kulture, književnosti i umetnosti za poslednjih studijskih godina. Pre svega, naravno, moram reći da je problematika nihilističkog duha posmatrana u okviru onog zbijanja u kojem je jedino moguće razumeti i taj da se u okviru raspada metafizike i njenog duhovnog potreća. Samo u odnosu sa problemima koje ovaj raspon pod u sebi skriva moguće je da ne odgovoriti na pitanje šta je nihilizam i kakav je sudbinu nihilističkog književnog stvaralaštva u modernom svetu.

Kad iz navedene perspektive ogovaramo na ovo fundamentalno pitanje mora nam se srušina nihilističkog duha otkriti u svojoj na dubljoj istini kao negacija metafizike i istovremeno kao poslednji definitivni produkt njenog raspada. Najpre i pre svega kao negacija metafizike, što znači da nihilistički traženje istine o svetu i čoveku proizlazi iz metafizičke pretpostavke da je stvarnost antropomorfno organizovana, oprimorjena smislova, hijerar-

a koje su im znamenja, zapovesti i istovremeno odgovori na pitanja o smislu života, o dužnostima u zbijanjima, o cilju egzistencije. U knjiznosti metafizičke dolazi, do spoznaje o istini višeg reda, za čoveka katkad i neocekivano, u trenutku kada ne želi i ne traži njenog otkrivanje, kad ga ne očekuje, na pr. Sofokleov EDI koji je reprezentant takvog metafizičkog otkrivanja ex improviso. No čak i u ovom primeru prisustvo

metafizičke istine je po puno jasno, svima vidljivo i puno. Mada je put koji metafizički junak mora da pređe do spoznaje višeg smisla težak i tragican, ipak će mu se na kraju u pobedosnom finalu, otkriti njegov definitivni smisao u svoi svojoj opštosti i stvarnoj vrednosti. Upavo ovaj završni finale mora u književnosti nihilizma ostati neodigran. Negacija metafizike se ostvaruje u potpunom otstvu znamenja koja bi otkrile smisao sveta, u otstvu kojeg je tím bolnije, kad ih nihilistički junak traži i očekuje. Eštagon i Vladimir u Béketovom komodu neće dozakleti dolazak nepoznata istina o Godou, Ali i Kafkin Jozef T., taj Edip

zakovoj prozi ostvaren iako su u njoj sačuvani još mnogi elementi romantičarskog duha. U Flóberovoj *Gospodji Bovari* gde je subjektivnost dobre duše već skoro savim lišena vrednosti nalazimo ga u njegovoj punoj dejstvenosti. „Tu skoro dobio je orden legije časti“ – ova kratka, hilarna rečenica o Omeu kojom se roman završava prototip u svih licičnih finalu u kojima je iskazana osnovna misao pozitivističkog panteizma – da s one strane katastrofa teče dađe bežično, mehanički organizovan i uravnotežen. Razumljivo je da je nihilistička književnost moralu zajedno s idealnoču romantičarskog subjekta negirati i duhovni znaci mehanističkog poretka. Iz ove nužnosti formirala se, naravno, duhovna i estetska struktura nihilističkog romana. Prust i Džojs nisu unutrašnjem životu individualu skinuli samo poslednji oređi romantičarske uživosti nego su išvorijeni izvukli svarnost ljudskog života iz tokova u koju je gurnula metafizika pozitivističkog panteizma. Neadiči njenog determinizma je u književnosti nihilizma logična i prirodna posledica negiranja svake metafizičnosti. Ako je pažljivije rasmatrano ustanovlje da je načinje povezana s negiranjem romantičke, jer vera pozitivizmu u svemuoguću učarivočnost spoljnih životnih mehanizama na kraju krajeva je ipak samo pandan romantičarskoj veri u stabilnu punoču unutrašnje subjektivnosti. Baš zbog toga toga valja nije slučajno da gotovo sva značajna i reprezentativna ostvarenja nihilističke književnosti nastaju iz istovremene negacije romantičarskog subjektivizma i mehanističke racionalnosti. Kad čitamo, na pomeri i grfe Vaska Pope, vrlo dobro osjećamo da je čisto umetničko majstrostvo toga ciklusa, njegova jasna i u svojoj jednotičnosti gotova klasična objektivnost ostvarena baš jedinstvom takve duhovne i estetske perspektive.

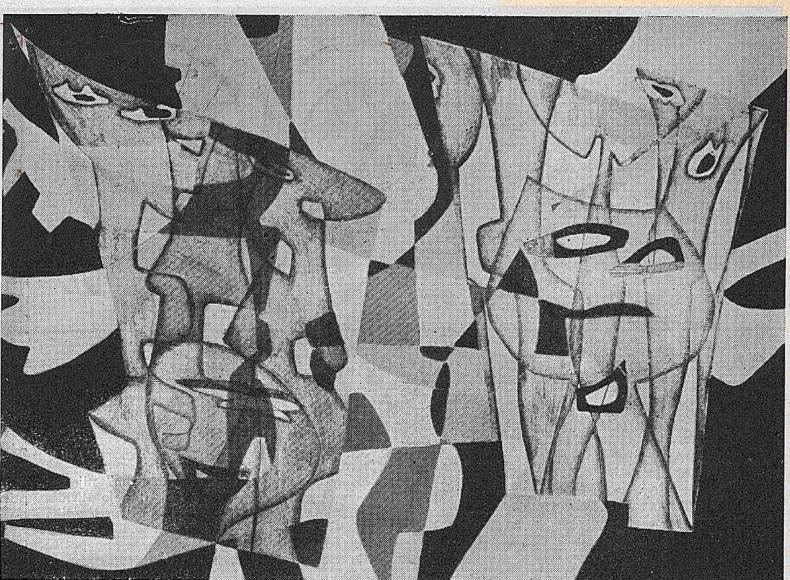
Ali unutrašnju problematiku nihilističke književnosti potrebno je osvetliti još da druge strane. Nihilizam nije samo negacija metafizike nego i poslednji, definitivni produkt njenog raspada. Šta znači ovo određenje? Pre svega upozorjava na značajnu, iznad svega važnu osobinu nihilizma bez koje nije moguće razumeti protivnicištvo što se krije u jezuru savremene nihilističke književnosti i na preusmjeravanju njenog razvoja. Onaj koji razmišlja o perspektivi iz koje nihilizam negira metafizičnost sveta konstatuje da osnova toga negacije nije autonomnost duha koja se sa svojom apironom punocu i nezavisnošću zauzima na rubu metafizičke istine. Pripovetaka od koje nihilizam u svojoj negaciji počeli upravo je teza o metafizičkom poretku sveta. Time što negira takav poredak negira pretpostavku iz koje je sam proizašao. Tako se nihilizam u svom rezultatu menja u sopstvenu ništaviju. A to pak drugim rečima rečeno znači da nihilistički duhovi nove pozicije. Njegova negacija metafizike i romantičke nije sama metafizika nego još uvek i romantička. Istovremeno Niče se i ka neatorantičke nije mogao sasvim očiti dilemama romantičarskog duhova pozicije. Njegova negacija metafizike i romantičke nije sama metafizika nego još uvek i romantička. Drugačiji, ali podjednako dvostrušen je problem Sartrove fenomenološke ontologije i filozofije slobode. Svakako da sartizam u svojoj čistoj doslednosti predstavlja još uvek jedinstveni primer filozofije nihilizma koji je ujedno i pokušaj da se logikom samog nihilizma prevlada nihilistička pozicija. Bio uspeh tog pokušaja ovakav ili onakav – suština u ovu filozofiju je nesumnjivo reprezentativan obračun s metafizikom i romantičkom i to sa stanovišta beskompromisnog nihilizma. Sartrov ateizam je konačna negacija metafizičke filozofije koja projiciranjem čovekove stvarnosti u svet stvara poredak koji bi određivao čovekovu sushinu apriori. U Sartrovu tezi o neiskrenosti i u njegovoj negaciji apstraktnih mogućnosti koje nosi u sebi svaki ljudski život, moguće je prepoznati definativni obračun s romantičarskim subjektivizmom „dobre duše“, obračun koji je baš zbog toga tako iniljno povezan s Hegelovom Fenomenologijom duha. Ali kako sredstva kojima je Sartr ostvario negaciju metafizike i romantičke posmatramo u svetlosti celokupnog razvoja čoveka i njegove duhovne situacije mora nam, naravno, postati jasno da su ona u svem jezgru još uvek metafizička. Kad Sartr u svetu otkriva bice po sebi i bide na sebe i pivom dodeli punoču bitku a drugom neizvesnost i slobodu ništavila, takva antologija je još uvek delimično metafizička, tj. izgrađena na antropomorfnim određenjima bitka kao nečega vanljudskega i nadljudskega. Možda bismo takođe mogli da tvrdimo da je ova ontologija s druge strane zavisna i od romantičarske problematike i da u tom smislu predstavlja zapravo izvrnutu, na glavu postavljenu romantičku. Ako je romantičarima bio bitan unutrašnji, subjektivni život

romantikom i metamorfozama, odnosno reakcijama koje je otpornost romantičarskog duha uvela u razvoj svetske književnosti XIX i XX veka. Ova tesna povezanost manifestuje se na primer u činjenici da se nihilizam – iako negira metafiziku – ipak ne može da reši oklopnu njenih karaktera. I onda kad se okreće protiv romantičke ne može sasvim da se uzdigne iznad dilema koje su tipično romantičarske. Odatle proizlazi pojava koja je u savremenim književnim zbiranjima tako česta i očigledna – da se nihilizam katkad sjedinjuje u tenu simbiozu s romantičarskom tradicijom; da često iz nje proizlazi da bi se konstituisao u svojoj nihilističkoj tipičnosti, i da se često opet u nju vraća. I faktički, istorija književnosti za poslednjih sto pedeset godina – ako je posmatrano u svetlosti radjanja nihilizma – nije ništa drugo do postupne prelaze romantičarskog duha i filozofije kritičkog realizma u krajnosti iz kojih počinju da se formiraju i u estetika nihilističke književnosti.

Ovaj dvojni, negirajući i istovremeno zavini odnos koji vlada između metafizike i romantičke na jednoj i nihilizma na drugoj strani, naročito je izrazit u razvoju modernog filozofije. U tom smislu značajna je bila već Ničeova pozicija, značajna u toliko više što se Niče faktilki može smatrati misliocem koji je u evoluciji metafizike u nihilizmu odigrao vidnu i upravo do danas dejstvenu ulogu jer je suština njegovog filozofske napora uperena protiv metafizike i romantičke, u nadevojstvu nihilizma a ujedno i u pokazuju da savlada i prevaziđa nihilističko razdoblje. Ako razlijevje rasmatrimo način i sredstva pomoću kojih je Niče realizovao tako opšte zamisli svakako nam mora pusti u oži njegova zavisnost od metafizike i romantičke. Hajdeger je utvrdio da se u Ničeovoj neoduci metafizike krije metafizičko jergo i da i Ničeova filozofija predstavlja novu varijantu metafizike koja je baš u svojim osnovnim idejama volje za moć i nadčoveka još uvek metafizička. Istovremeno Niče se i ka neatorantičke nije mogao sasvim očiti dilemama romantičarskog duhova pozicije. Njegova negacija metafizike i romantičke nije sama metafizika nego još uvek i romantička. Drugačiji, ali podjednako dvostrušen je problem Sartrove fenomenološke ontologije i filozofije slobode. Svakako da sartizam u svojoj čistoj doslednosti predstavlja još uvek drugačiju ostvarenja teza o redakcionarnoj romantičnosti koju još danas pripisuju pretstavnici francuskog egzistencijalističkog i marxističkog progresizma.

Slično filozofiji nihilizma i problematika nihilističke književnosti kreće se tesno povezana sa sudbinom metafizike i romantičke iz kojih književni nihilizam proizlazi da bi ih negirao i kojima se vraća jer se ova negacija nije ostvarila definitivnom doslednošću, a naročito tada kad opstanak u nihilizmu postane nemoguć i u svojoj neodložnosti postavi pitanje izlaza iz njega, mada ne u regresivnu. I zaista nam razvoj svetske književnosti poslednjih sto godina izgleda ne samo kao sporo i zamršno prelaze romantičke u nihilizam, kao u jednu od rezultanti svog sopstvenog raslata, kao u jedan od rezultata kojima se okončava raspad metafizike, nego i kao pad nihilističke književnosti – nakon što se ja razvila u svojou autentičnosti i dostigla svoj vrhunac – i kao povratak njenog duha koji traži izlaz u perspektivama iz kojih je izazao i koji je na svom razvojnom putu već preuzešao i negirao.

Kakva je razvojna linija nihilističke književnosti što nam je može predočiti letimčica skica? Pre znači nihilizam u književnom stvaralaštvu besumnje je moguće zapaziti već i u romantičarskom razdoblju, a naročito pored njegov kraj kada se iz raslata romantičke postepeno počinju javljati elementi nihilističke problematike. Već se Hajne u svojoj kritici romantičke približuju raskršću odakle se otvaraju dva puta – jedan ka revolucionarnom socijalizmu a drugi u svet nihilizma. Autor *Dantonove smrti* i *Leonca* i Lene jedan je od onih koji su u tom vremenu stvorili prve literarane

maria jarema

eksprestje, 1955

izolovane individue a nebitan i beznačajan spojni vid društva, istorije, stvarnosti, kod Sarta su znaci zamenjeni: ljudski subjekt postao je nosilac ništavila, a stvarnost bitna i puna. Šta više, u Hajdegerovoj filozofiji koja je već jasno spoznaje unutrašnju zavisnost nihilizma od metafizike i cilj da prevaziđe nihilizam i ostvari višu sintezu ovaj pokušaj se još uvek oslanja na metafiziku. Kad Hajdeger negira ništavilo i ponovo uspostavlja misao o bitku, još uvek mu se dešava da bi tak određenje iz metafizike i perspektive s tom razlikom naravno da sadržina njenih kategorija postaje sve neodjerenja, nepoznatija i nepristupačnija jer očigledno govori o prelazu iz metafizike u nihilizam. S druge strane, u apstraktnosti Hajdegerove misli o bitku još uvek je prisutna romantička zbog čega nije sasvim neosnovana teza o redakcionarnoj romantičnosti koju još danas klasiku koja je ostala nedostignuta i neprevidljena – sem možda u oblasti drame koja je pravi, autentično nihilistički lik i formila tek u najnovije vreme. Ali opšte uzevši da se je nihilistička književnost već posle tridesetih godina pretvara u ustaljenu literarnu struju koja još uvek raste i širi se, no više ekstenzivno svog spoljnje uticaja nego pak čistom intenzivnošću stvaralačke inspiracije. Filozofija egzistencijalizma iapsudra zaista je dopunila programatiku nihilizma, ali ono što je unela u njegovu književnost bila je pre svega oština intelektualnih formulacija, a ne unutrašnja punoča i konkretna autentičnost umetničke vizije sveta. Ova je – kada je nedavno u jednom tekstu otvoreno potcrtao Radomir Konstantinović – bogatija kod Prusta i Džojsa nego u delima Sarta i Kamija.

Okavka zapažanja postepeno nas približju misli koja je za interpretaciju nihilističke književnosti i njene sudbine u današnjem vremenu neobično značajna – misli o tome da je vrhunac te književnosti faktički već iza nas. U njenom lučanju poslednjih decenija otkrivaju se značajna sadržinska i problemska pomeranja koja je testo svesti na zajednički imenitelj a koja ipak govorje pre svega o tome da je duh nihilištice književnosti došao do onog stepena kad ga protivrečna problematika njegovih perspektiva prisiljava da još intenzivije i nemirnije traži izlaz, tj. put i načine kojima bi moguće savladati sudobne konzervacione nihilizma. Nihilistička književnost poslednjih trideset godina, od Malra do Sarta i Kamija puna je najrazličitije usmerenih i suprotstavljajućih

naporu za dostizanje tog cilja, a svi su samo različite varijante jednog jedinog pokušaja – pokušaja denihilizacije. Najsmelijih od tih napora je svakako onaj koji pokušava prevlada nihilizam na osnovu njegovih vlastitih premissa, Ali putevi koji saveznu književnost bira da bi preuzala nihilizam nisu uvek smeli, niti uvek lucidni i pobedoniški. Mnogi pokušaj denihilizacije ne završava se savladavanjem nihilizma već povratkom u prednihilističku fazu, perspektivama koje je nihilizam već negirao i prerastao. Zamoren sopstvenom protivrečnošću nihilistički duh se, kad ne može više da izdrži u nemilosrdnoj očiglednosti svoje problematike, povlači u formule prostosti, u zakasnelo i sterilno konstruisanje metafizičkih perspektiva i romantičarskih kombinacija.

Kakva je sudbina savremene nihilističke književnosti? Šta je to što je raščlanjuje? Koje dileme ugrožavaju njen dalji razvoj? Gde je izlaz iz problematike nihilizma? To su pitanja koja se postavljaju u vezi s najznačajnijim ostvarenjima te književnosti a time i o glavnim perspektivama savremenog književnog razvoja. Ali na njih je moguće odgovoriti samo opširnjom analizom struktura nihilističkog duha, njegovih ontoloških problema i dilema, a pre svega protivrečnosti koje pokreću i raščlanjuju nihilističko svatanje sjeća i čoveka.

Janko KOS

Sa slovenačkog rukopisa preveo Dejan POZNANOVIC